

**ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ Η ΚΛΙΤΙΚΗ ΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΔΑΝΕΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ:
ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥΣ
ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΕΛΙΣΣΑΡΟΠΟΥΛΟΥ**

Abstract

This paper offers an account of the main mechanisms governing morphological adaptation of nominal loanwords, in terms of grammatical gender assignment and inflection class membership, in different dialectal systems in the light of the evidence provided by the area of Asia Minor. Our data show that notwithstanding the divergence, grammatical gender splits into its two major primitives, the semantic one relating to sex and animacy and the structural one, i.e. as an inflectional classifier -in correlation with the notion of inflection class- in the organization of nominal classification types. This offers further support to the claim that gender is not a purely morphological or a purely semantic category, but a combination of the two. However, the realization of those two facets, of one, or none of them, is subject to parametric variation depending, especially in contact induced varieties, on the interplay between the grammatical properties of all the involved systems.

Λέξεις-Κλειδιά: δάνειες λέξεις, γένος, κλιτική τάξη, μικρασιατικές διάλεκτοι

1. Εισαγωγή

Σε συνθήκες γλωσσικής επαφής τα πρώτα γλωσσικά στοιχεία που κατα γενική ομολογία μεταφέρονται από τη μια γλώσσα στην άλλη είναι οι λέξεις ‘loanwords’ (βλ. Weinreich, 1968· Thomason & Kaufman, 1988· Haspelmath and Tadmor, 2009). Η μεταφορά λεξικών στοιχείων λοιπόν, ως το πλέον κοινό φαινόμενο δανεισμού έχει ελκύσει το ενδιαφέρον της σύγχρονης γλωσσολογικής έρευνας υπό το πρίσμα διαφορετικών προσεγγίσεων και εστιάζοντας σε διαφορετικά επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης.

Εντούτοις, μολονότι η προσαρμογή δανείων στην πρότυπη ποικιλία έχει γίνει αντικείμενο έρευνας οδηγώντας σε σχετικές μελέτες και άρθρα (βλ. μεταξύ άλλων Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1990, 1994· Χριστοφίδου, 2003 για την Κοινή Νεοελληνική), η συγκεκριμένη συμβολή αποτελεί μια από τις πρώτες προσπάθειες για μια αντιπαραβολική μελέτη της προσαρμογής δανείων σε διαλεκτικές ποικιλίες, οι οποίες βρίσκονταν σε καθεστώς γλωσσικής επαφής με διαφορετικό, τόσο από γενετική όσο και από τυπολογική άποψη, σύστημα (βλ. επίσης Melissaropoulou, 2013).

Στόχος της συγκεκριμένης συμβολής είναι να εστιάσει στη μελέτη και την ανάλυση των ομοιοτήτων και των διαφορών των μηχανισμών προσαρμογής ονοματικών δανείων ως προς την ανάθεση του γραμματικού γένους και την ένταξη σε συγκεκριμένη κλιτική τάξη σε διαφορετικές διαλεκτικές ποικιλίες της ελληνικής που μιλιούνταν στη περιοχή

της Μικράς Ασίας. Σε αυτό το πνεύμα, τα διαλεκτικά δεδομένα μας περιλαμβάνουν τις διαλέκτους του Αίβαλιού και των Μοσχονησίων (Αίβαλιώτικα), του Πόντου και της Καππαδοκίας, συστήματα τα οποία βρίσκονταν σε συνθήκες γλωσσική επαφής, διαφορετικές για κάθε ένα από αυτά, με την ίδια γλώσσα, τη συγκολλητική Τουρκική που ανήκει στην Αλταϊκή οικογένεια γλωσσών.

Τα δεδομένα μας προέρχονται από τις διαθέσιμες γραπτές πηγές (μεταξύ άλλων Dawkins, 1916· Σακκάρης, 1940· Κεσίσογλου, 1951· Παπαδόπουλος 1955, 1958, 1961· Οικονομίδης, 1958· Μαυροχαλβίδης & Κεσίσογλου, 1960· Φώστερης & Κεσίσογλου, 1960· Μαυροχαλβίδης, 1990· Τοπχαράς, 1998 [1932]· Janse 2004, 2009, forthcoming· Ράλλη, προσεχώς) και τα προφορικά δεδομένα που βρίσκονται διαθέσιμα στο εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων του Πανεπιστημίου της Πάτρας.

Η δομή του συγκεκριμένου άρθρου έχει ως εξής: η 2^η ενότητα συνοψίζει βασικές παραδοχές σχετικά με τις έννοιες του γένους, της κλιτικής τάξης, και τους μηχανισμούς προσαρμογής δανείων. Στην 3^η ενότητα παρουσιάζονται όλα τα διαλεκτικά δεδομένα, ενώ στην 4^η ενότητα, τη συζήτηση, αναπτύσσονται συγκεκριμένες θέσεις και προτάσεις, προκειμένου να ερμηνευθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές της προσαρμογής των δανείων ονομάτων σε κάθε σύστημα όσον αφορά το ρόλο και την πραγμάτωση του γένους και της κλιτικής τάξης στην οργάνωση της γραμματικής.

2. Βασικές Παραδοχές

Η έννοια της κλιτικής τάξης έχει μελετηθεί συστηματικά και διάφορες προτάσεις έχουν διατυπωθεί προκειμένου να ερμηνευθεί ο ρόλος της ως ταξινομητή των ονομάτων σε διαφορετικές ομάδες στη βάση ποικίλων/διαφορετικών κριτηρίων (βλ. μεταξύ άλλων Carstairs, 1987· Dressler, 1987· Carstairs-McCarthy, 1994· Ralli 2000, 2006· Corbett 2005, 2007, 2008). Από την άλλη, παρά την αξιοσημείωτη σχετική βιβλιογραφία (βλ. μεταξύ άλλων Corbett 1991, 2005· Corbett and Fraser 2000· Dahl 2000α·β·γ), το γένος θεωρείται ακόμη και σήμερα σε κάποιο βαθμό ‘σκοτεινό’, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη του ότι από τη μία, δυσχεραίνει την μορφολογική παραγωγή, ενώ, από την άλλη, υπάρχουν γλώσσες που δεν διαθέτουν το γένος ως γραμματική κατηγορία.

Μια σημαντική πτυχή της πραγμάτωσης του γένους στις δάνειες λέξεις αφορά τη σχέση της συγκεκριμένης κατηγορίας με αυτή της κλιτικής τάξης. Στις πλούσιες μορφολογικά γλώσσες, είναι γενικά παραδεκτό ότι οι έννοιες του γένους και της κλιτικής τάξης συνδέονται στενά (βλ. μεταξύ άλλων Corbett, 1991· Aronoff, 1994· Dressler & Thorton, 1996· Ralli 2000, 2002). Συμβαίνει συχνά από το φωνολογικό σχήμα και το γένος μιας λέξης να συνάγεται η κλιτική τάξη στην οποία ανήκει η συγκεκριμένη λέξη. Εντούτοις, το γένος δεν μπορεί να θεωρηθεί ταυτόσημο με μια συγκεκριμένη κλιτική τάξη, παρά τον στενό συσχετισμό τους.

Σε αυτό το πνεύμα, έχουν προταθεί διαμετρικά αντίθετες απόψεις στη βιβλιογραφία σχετικά με το ποια από τις δύο έννοιες κυριαρχεί της άλλης.¹ Ο Aronoff (1994: 74) υποστήριξε ότι η κυριαρχία του γένους πάνω στην κλιτική τάξη είναι η φυσιολογική (‘normal’) κατεύθυνση, ενώ η αντίθετη είναι η αντίστροφή της (‘reverse’). Παρολαυτά, δεν είναι δυνατό να διατυπωθεί μια καθολική αρχή, καθώς η σχέση μεταξύ τους αποδεδειγμένα ποικίλλει διαγλωσσικά.

¹ Αντίθετες απόψεις για την κυριαρχία της μιας κατηγορίας πάνω στην άλλη έχουν προταθεί και στο πλαίσιο της ίδιας γλώσσας (π.χ. για τα Ρωσικά βλ. Corbett, 1991· Aronoff, 1994).

Όσον αφορά στην ελληνική, η Ralli (2000, 2002) στο πλαίσιο της γενετικής γραμματικής, θεωρεί το γένος λεξικό χαρακτηριστικό και υποστηρίζει ότι στα μη ανθρώπινα ουσιαστικά οι μορφολογικές διεργασίες διαδραματίζουν σημαντικότερο ρόλο στην ανάθεση του γραμματικού γένους. Μολονότι και το γένος και η κλιτική τάξη παρέχουν ένα είδος ταξινόμησης, δεν συμπίπτουν, τουλάχιστον όχι σε όλες τις περιπτώσεις. Η Χριστοφίδου (2003: 114) από την άλλη, στο πλαίσιο της φυσικής μορφολογίας, ισχυρίζεται ότι για την ελληνική η σχέση γένους και κλιτικής τάξης είναι μονοκατευθυντική, με την έννοια ότι η κλιτική τάξη θα μπορούσε να περιγραφεί στη βάση του γένους.

Τέλος, μολονότι αντικείμενο παραμετρικής διαφοροποίησης ανάλογα με τα χαρακτηριστικά των γλωσσικών συστημάτων που έρχονται κάθε φορά σε επαφή, οι βασικοί μηχανισμοί που καθορίζουν την προσαρμογή των δανείων είναι οι ακόλουθοι (βλ. Ibrahim, 1973· Poplack Pousada & Sankoff, 1982· Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1990· Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Χειλά-Μαρκοπούλου, 2003· Corbett, 1991· Thornton, 2001· Winford, 2010):

- α. Το φυσικό γένος (φύλο) του αντικειμένου αναφοράς.
- β. Το τυπικό (φωνολογικό-δομικό) σχήμα της λέξης ('formal shape of a word').
- γ. Η αναλογία με το επίθημα του συστήματος στόχου.
- δ. Η αναλογία με το σημασιολογικό ισοδύναμο του συστήματος στόχου (σημασιολογική αναλογία).²

Στη βάση των δύο πρώτων μηχανισμών και στο πνεύμα της θεμελιώδους μελέτης του Corbett (1991), παγιώνεται μια βασική διάκριση ανάμεσα σε σημασιολογικά vs. τυπικά συστήματα ως προς την ανάθεση του γένους με αρκετές ενδιάμεσες πραγματώσεις.

Παρόλα αυτά, εκτός από τους παράγοντες που αντανακλούν τη δυναμική και τα χαρακτηριστικά των συστημάτων-στόχο, η γλώσσα-πηγή μπορεί επίσης να λειτουργήσει καταλυτικά με ειδικές στρατηγικές όπως π.χ. την προτίμηση για μια αμαρκάριστη ή default τιμή γένους ή συνδυασμό γένους και κλιτικής τάξης (βλ. Ibrahim 1973: 61-2· Poplack, Pousada & Sankoff, 1982· Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1990, 1994: 189-190· Kilarski, 2003· Stolz, 2009).

Σε αυτό το πλαίσιο, αξίζει λοιπόν να διερευνηθεί πως λειτουργούν οι μηχανισμοί προσαρμογής σε γλωσσικά στοιχεία που είναι εξαιρετικά ανόμοια ή εντελώς διαφορετικά σε σχέση με το γηγενές λεξιλόγιο. Ας περάσουμε, λοιπόν, στα διαλεκτικά δεδομένα.

3. Δεδομένα

Για τους σκοπούς του συγκεκριμένου άρθρου υιοθετείται η παραδοσιακή ταξινόμηση, διακρίνοντας ανάμεσα σε αρσενικά ουσιαστικά σε *-os*, *-is*, *-as*, θηλυκά ουσιαστικά σε *-i* και *-a* και ουδέτερα ουσιαστικά σε *-o*, *-i*, *-a* και ελάχιστα εναπομείναντα σε *-os*, λόγιας προέλευσης. Αντίστοιχα παραδείγματα και για τις τρεις διαλεκτικές ποικιλίες φαίνονται στους πίνακες στο (1):³

² Αυτή η αρχή είναι γνωστή στη διεθνή βιβλιογραφία και ως 'the closest lexical equivalent' (βλ. Carstensen, 1980: 15).

³ Τα διαλεκτικά δεδομένα και τα αντίστοιχα κλιτικά επίθηματά παρατίθενται σε ευρεία φωνητική μεταγραφή, προκειμένου να αποδοθούν ευκρινέστερα οι φωνολογικές και δομικές αντιστοιχίες.

(1) Ταξινόμηση των ουσιαστικών στις διαλέκτους

A.A(ρσενικά)	Αϊβαλιώτικα	Ποντιακά	Καππαδοκικά
-as	kalamka'nas 'πολύ αδύνατος, κοκκαλιάρης'	'kaskas 'σκίουρος'	pa'ras 'παπάς'
-(i)s /-es (Ποντιακά)	ama'jits 'μανιτάρι'	'raftes 'ράφτης'	'kleft(i)s 'κλέφτης'
-os /-us (<os):	a'dimaxus 'αντίπαλος, εχθρός'	thera'pos 'υπηρέτης'	'athropos 'άνθρωπος'

B.Θ(ηλυκά)	Αϊβαλιώτικα	Ποντιακά	Καππαδοκικά
-a	ax'la'στάχτη'	kuku'mela 'όμορφη γυναίκα'	'neka 'γυναίκα'
-i/-ø (<i) /e (Ποντιακά)	jiru'sijr 'υγεία'	'nife 'νύφη'	'nif(i) 'νύφη'

Γ.Ο(υδέτερα)	Αϊβαλιώτικα	Ποντιακά	Καππαδοκικά
-o(n)/ -u (<o)	a'dzo 'αγγείο'	ko'rason 'κόρη'	'metapo 'μέτωπο'
-i(n)/-ø	γδι 'γουδί'	ku'mul(in) 'σωρός'	fti 'αυτί'
-a	'joma 'σκουριά'	a'galema 'αγκάλιασμα'	'kopizma 'εικόνισμα'
-os/-us (<os)	'lathus 'λάθος'	'jelos 'γέλιο'	

Όλες οι υπό εξέταση ποικιλίες υπόκεινται στους νόμους τους βόρειου φωνηεντισμού, δηλαδή στην τροπή των άτονων μέσων φωνηέντων /e/ και /o/ στα αντίστοιχα υψηλά /i/ και /u/ και στην αποβολή των συγκεκριμένων άτονων υψηλών, φαινόμενα τα οποία εμφανίζουν ενδοδιαλεκτική διαφοροποίηση στα Ποντιακά και στα Καππαδοκικά.

3.1 Αϊβαλιώτικα

Με τον όρο Αϊβαλιώτικα αναφερόμαστε στη διαλεκτική ποικιλία που μιλιόταν στη δυτική ακτή της Τουρκίας, στη βορειοδυτική μικρασιατική ακτή, στις περιοχές του Αϊβαλιού (σήμερα Ayvalik) και των Μοσχονησιών (σήμερα Cunda) ως το 1922. Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών, σύμφωνα με τη συνθήκη της Λωζάνης, η διάλεκτος εξακολουθεί να μιλιέται από πρόσφυγες 1^{ης}, 2^{ης} και 3^{ης} γενιάς σε συγκεκριμένες περιοχές της Ανατολικής Λέσβου. Οι συγκεκριμένοι μικρασιατικοί πληθυσμοί, μολονότι ζούσαν από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα ως και τις αρχές του 20^{ου} σε τουρκόφωνο περιβάλλον, δε δέχτηκαν εξαιρετικά ισχυρή τουρκική γλωσσική και πολιτισμική επίδραση. Αντίθετα, χάρη σε ένα ειδικό διάταγμα του 17^{ου} αιώνα από το Σουλτάνο, η περιοχή απολάμβανε διοικητική και θρησκευτική αυτονομία η οποία της εξασφάλιζε

Οι πρωτότυπες λέξεις της γλώσσας-πηγής παρατίθενται στο λατινικό αλφάβητο, ακριβώς όπως αναγράφονται στις γραμματικές περιγραφές και τα λεξικά της Τουρκικής.

ομοιογένεια και περιορίζει την επαφή Ελληνικής και Τουρκικής μόνο στο επίπεδο του εμπορίου και της διοίκησης και όχι σε αυτό της καθημερινής ζωής.

Η προσαρμογή των δανείων ουσιαστικών στα Αιβαλιώτικα εμφανίζει προτίμηση σε συγκεκριμένες τιμές γένους σε συνδυασμό με συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις. Συγκεκριμένα, στα ανθρώπινα ουσιαστικά, όπως και στην ΚΝΕ (βλ. Ralli 2002), το γραμματικό γένος αποδίδεται στη βάση του φυσικού. Όσα ουσιαστικά δηλώνουν ΑΡΡΕΝ (αρσενικό φύλο) αποκτούν αρσενικό γραμματικό γένος, ενώ όσα δηλώνουν ΘΗΛΥ, αποκτούν θηλυκό γραμματικό γένος. Ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν:

(2)

zamba'ras.A 'γυναϊκάς' < zampara 'γυναϊκάς'
a'rta'ls.A 'άνθρωπος' < artal 'άνοητος, αφελής'
kax're.Θ 'πόρνη' < kahpe 'πόρνη'

Από αυτά, τα φωνηεντόληκτα και πιο συγκεκριμένα όσαν λήγουν σε *-a* προσαρμόζονται ως αρσενικά σε *-as*, ενώ όσα λήγουν σε *-i* εντάσσονται στα αρσενικά σε *-is*. Ενδεικτικά παραδείγματα ακολουθούν στα (3) και (4) αντίστοιχα:

(3)

ca'jas.A 'επιστάτης στις ελιές' < kâhya 'αρχηγός'
zamba'ras.A 'γυναϊκάς' < zampara 'γυναϊκάς'
a'zas.A 'διοικητικό αξίωμα' < aza 'μέλος οργάνωσης'

(4)

ax'macs.A 'κουτός, ανίκανος' < ahmak 'κουτός'
bix'tsis.A 'αγοφύλακας' < bekci 'φύλακας'
al'bajns.A 'πεταλωτής αλόγων' < nalbant 'horseshoer'

Τα μη ανθρώπινα ονοματικά δάνεια που λήγουν σε σύμφωνο προσαρμόζονται ως ουδέτερα σε *-i*, κάτι που, όπως θα φανεί και στις επόμενες ενότητες ισχύει και για τις άλλες δύο υπό εξέταση ποικιλίες. Π.χ.:

(5)

ja'rdum.O 'βοήθεια' < yardım 'βοήθεια'
a'sker.O 'πλήθος' < asker 'στρατιώτης/ες'
ja'jij.O 'πυρκαγιά' < yangın 'πυρκαγιά'
ci'sat.O 'φτώχεια' < kesat 'στασιμότητα στο εμπόριο'

Αντίθετα, η συντριπτική πλειοψηφία των μη ανθρώπινων συμφωνόληκτων δανείων δεν προσαρμόζονται ως ουδέτερα, μαρκάροντας την έλλειψη αντιστοιχίας με το φυσικό γένος, δηλαδή το φύλο. Τα τελευταία προσαρμόζονται ως αρσενικά σε *-as*. Π.χ.:

(6)

su'fras.A 'χαμηλό τραπέζι' < sofrā 'τραπέζι'
dam'las.A 'εγκεφαλικό' < damla 'καρδιακή προσβολή'
siv/t'das.A 'ερωτικός καημός' < sevda 'ερωτικός καημός'

zur'nas.A 'ζουρνάς' < zurna 'ζουρνάς'

Παρολαυτά, εντοπίζονται κάποια ονοματικά δάνεια σε *-a* τα οποία δεν προσαρμόζονται ως αρσενικά σε *-as* αλλά ως θηλυκά σε *-a*. Π.χ.:

(7)

ka'pandza.Θ 'πατζούρια μισόκλειστα που < karanca 'παγίδα, καταπακτή'
 που ακουμπούν το ένα στο άλλο'
 'traba.Θ 'ανταλλαγή' < trampa 'ανταλλαγή'
 'kama.Θ 'δίκοπο μαχαίρι' < kama 'δίκοπο μαχαίρι'
 'tsotra.Θ 'ψάθινο μπουκάλι για κρασί' < çotra 'ψάθινο μπουκάλι για κρασί'

Η παρατηρούμενη απόκλιση ερμηνεύεται στη βάση των διαφορετικών τονικών ιδιοτήτων των δανείων (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Μαρκοπούλου, 2003: 31 για την Κοινή Νεοελληνική). Ενώ η προηγούμενη ομάδα δανείων φέρει τον τόνο στην τελευταία συλλαβή, η συγκεκριμένη τονίζεται στην προτελευταία συλλαβή. Προτείνεται, λοιπόν, ότι ο οξύτονος τονισμός σε συνδυασμό με την αντίστοιχη του τυπικού σχήματος των δανείων στοιχείων είναι υπεύθυνος για την προσαρμογή των δανείων αυτών ως αρσενικών σε *-as*. Σε αυτή την κατεύθυνση, αξίζει να σημειωθεί ότι το *-as* αντιστοιχεί σε ένα από τα πλέον παραγωγικά ('productive'), παραγωγικά ('derivational') επιθήματα της διαλέκτου για το σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν δηλώνουν επάγγελμα, ιδιότητα κ.λπ.

Αναλογικά, τα ονοματικά δάνεια που λήγουν σε *-e* προσαρμόζονται στη διάλεκτο, ως αρσενικά σε *-es*. Π.χ.:

(8)

cil(i)'pses.A 'χειροπέδα' < kelepçe 'χειροπέδα'
 mina'res.A 'μιναρές' < minare 'μιναρές'
 zir'des.A 'είδος γλυκού' < zerde 'είδος γλυκού'
 ci'tses.A 'χοντρό τρίχινο υφαντό' < keçe 'χοντρό τρίχινο υφαντό'

Οι άλλοι δύο μηχανισμοί που ενεργοποιούνται, αν και περιθωριακά, για την προσαρμογή δανείων στη συγκεκριμένη διαλεκτική ποικιλία είναι η αναλογία με το επίθημα της γλώσσας στόχου και η σημασιολογική αναλογία. Όσον αφορά τον πρώτο μηχανισμό, ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν (9):

(9)

par'tsað.Ο 'μικρό κομμάτι' < parça 'κομμάτι, τμήμα'
 ⇒ Το επίθημα *-adi* φέρει ουδέτερο γραμματικό γένος

tabaka'rjo.Ο 'βυρσοδεψείο' < tabak 'βυρσοδέψης'
 ⇒ Το επίθημα *-arjo* φέρει ουδέτερο γραμματικό γένος

cinaru'to.Ο 'καρό ύφασμα' < kenar 'γωνία'
 ⇒ Το επίθημα *-uto* φέρει ουδέτερο γραμματικό γένος

Από τα παραδείγματα αμέσως παραπάνω διαφαίνεται ότι τα παραγωγικά επιθήματα, όντας κεφαλές των σχηματισμών τους είναι μαρκαρισμένα για συγκεκριμένη τιμή γένους και κλιτική τάξη, πληροφορίες οι οποίες μεταπηδούν στις δάνειες λέξεις που προσαρμόζονται στη διάλεκτο μέσω του συγκεκριμένου επιθήματος. Κατά συνέπεια, διαφαίνεται ότι τα παραγωγικά επιθήματα παίζουν σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή των δανείων, προσφέροντας περαιτέρω εχέγγυα στον ισχυρισμό ότι το γραμματικό γένος αποτελεί λεξικό χαρακτηριστικό (βλ. Spencer, 1999· Ralli, 2003) το οποίο συμμετέχει ενεργά στις διαδικασίες σχηματισμού λέξεων.

Τέλος, ένα δάνειο ουσιαστικό μπορεί να προσαρμοστεί μορφολογικά στη βάση του σημασιολογικού του ισοδύναμου στη γλώσσα-στόχο. Π.χ.:

(10)

ba'cira.Θ 'δεκάρα' < bakir 'χαλκός'

⇒ Το σημασιολογικό ισοδύναμο 'δεκάρα' είναι στη διάλεκτο θηλυκό

xa'vuz.a.Θ 'δεξαμενή' < havuz 'δεξαμενή'

⇒ Το σημασιολογικό ισοδύναμο 'δεξαμενή' είναι στη διάλεκτο θηλυκό

Ιεραρχώντας τους μηχανισμούς που καθορίζουν την προσαρμογή δανείων ουσιαστικών, θα λέγαμε ότι η αντιστοιχία με το φυσικό γένος βρίσκεται στην υψηλότερη θέση (για την KNE βλ. Ralli 2002), καθώς, μολονότι το 'τυπικό σχήμα' μιας λέξης καθορίζει την μορφολογική προσαρμογή για την πλειοψηφία των δανείων, αυτό μπορεί να καταστρατηγηθεί και να αποδοθεί διαφορετική τιμή γένους προκειμένου να επιτευχθεί ευθυγράμμιση του γραμματικού γένους με το φυσικό (φύλο).

Ειδικότερα, από το σύνολο των διαφορετικών τάξεων ουσιαστικών, τα ονοματικά δάνεια προσαρμόζονται στις ακόλουθες: αρσενικά σε *-is*, *-as*, *-es*, θηλυκά σε *-a* και ουδέτερα σε *-i*, αποκαλύπτοντας ότι οι φωνολογικές και δομικές αντιστοιχίσεις συμβάλλουν καταλυτικά στην ένταξη των δανείων σε συγκεκριμένες τάξεις ουσιαστικών και στην απόδοση συγκεκριμένης τιμής γένους.

3.2 Ποντιακά

Τα Ποντιακά μιλιούνταν ως το 1922 στην περιοχή του Εύξεινου Πόντου, στις νότιες όχθες της Μαύρης θάλασσας, στη Βορειοδυτική Τουρκία. Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών οι Πόντιοι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές της (βόρειας κυρίως) Ελλάδας -όπου η διάλεκτος εξακολουθεί να μιλιέται σε κοινότητες προσφύγων- καθώς και στον Καύκασο και τη Βόρεια Ουκρανία. Ποικιλίες της Ποντιακής εξακολουθούν να μιλιούνται από άγνωστο αριθμό Πόντιων Μουσουλμάνων οι οποίοι εξακολουθούν να κατοικούν και σήμερα στις ίδιες περιοχές της Τουρκίας (βλ. Mackridge, 1999· Drettas, 1997· Δρέττας, 1999· Bortone, 2009).

Ο Πόντος, αντίθετα με την Καππαδοκία δεν καταλήφθηκε από τους Σελτζούκους Τούρκους και ενσωματώθηκε στην Οθωμανική αυτοκρατορία μόλις στα μέσα του 15^{ου} αιώνα (μετά την πτώση της Τραπεζούντας το 1461). Επιπλέον, η γλωσσική και πολιτισμική επαφή Ποντιακής και Τουρκικής δεν ήταν τόσο έντονη, καθώς, εκτός από γεωγραφικούς παράγοντες οι οποίοι οδηγούσαν συχνά σε συνθήκες απομόνωσης, οι Πόντιοι ήταν πολύ περισσότεροι σε αριθμό και οι κοινότητές τους ήταν πολύ κλειστές και με πολύ εντόνα αναπτυγμένους κοινωνικούς δεσμούς. Κατά συνέπεια, στην περίπτωση της Ποντιακής δεν γίνεται λόγος για εξαιρετικά έντονη και μακροχρόνια

γλωσσική και πολιτισμική επαφή ('overwhelming long-term cultural pressure' βλ. Thomason & Kaufman, 1988: 50), τουλάχιστον όχι τόσο έντονη, όπως στην περίπτωση της Καππαδοκικής.

Η προσαρμογή των ονοματικών δανείων στα Ποντιακά ακολουθεί σε γενικές γραμμές τους ίδιους μηχανισμούς που συζητήθηκαν και στην προηγούμενη ενότητα για τα Αϊβαλιώτικα. Συγκεκριμένα, παρατηρείται σταθερά προτίμηση για συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις σε συνδυασμό με συγκεκριμένες τιμές γραμματικού γένους, ενώ τα έμψυχα και πιο συγκεκριμένα τα [+ανθρώπινα] ουσιαστικά αποκτούν τιμή γραμματικού γένους στη βάση της αντιστοίχισής τους με το φυσικό γένος. Όσον αφορά την προσαρμογή τους σε συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις, τα φωνηεντόληκτα ουσιαστικά που δηλώνουν APPEN, και πιο συγκεκριμένα όσα λήγουν σε *-a*, προσαρμόζονται ως αρσενικά σε *-as*, ενώ τα συμφωνόληκτα και αυτά που λήγουν σε *-i*, εντάσσονται στην ομάδα των ουσιαστικών σε *-is* (σε ελάχιστες περιπτώσεις παρατηρείται εναλλαγή με την τάξη των ουσιαστικών σε *-os*. Π.χ. *dzo'mazos* & *dzo'mais* < *çömez* 'υπηρέτης'). Π.χ.:

(11)

<i>xa'tum's.A</i>	'ευνούχος'	< <i>hadim</i>	'ευνούχος'
<i>tjul'ceris.A</i>	'ξύλουργός'	< <i>dülge</i>	'ξύλουργός'
<i>javerts.A</i>	'υπασπιστής'	< <i>yaver</i>	'υπασπιστής'
<i>ter'zis.A</i>	'ράφτης'	< <i>terzi</i>	'ράφτης'
<i>nişan'lis.A</i>	'αρραβωνιαστικός'	< <i>nişanlı</i>	'αρραβωνιαστικός'
<i>mo'las.A</i>	'μολάς'	< <i>molla</i>	'μολάς'
<i>xonar'das.A</i>	'γυναικάς, μοιχός'	< <i>hovarda</i>	'σπάταλος, γυναικάς'

Αντίστοιχα, από τα ουσιαστικά που δηλώνουν ΘΗΛΥ, όσα είναι συμφωνόληκτα προσαρμόζονται ως θηλυκά σε *-a*, ενώ όσα λήγουν σε *-i* εντάσσονται στα θηλυκά σε *-i*. Π.χ.:

(12)

<i>ya'ri.Θ</i>	'γυναίκα'	< <i>kari</i>	'γυναίκα'
<i>bal'duza.Θ</i>	'νύφη'	< <i>baldız</i>	'νύφη'
<i>pa'tji.Θ</i>	'κόρη'	< <i>bacı</i>	'(μεγαλύτερη) αδερφή'

Όσον αφορά τα [-ανθρώπινα], τα οποία αποτελούν και τη συντριπτική πλειοψηφία των δανείων ονομάτων, τα συμφωνόληκτα δάνεια (βλ. 13α.), αλλά και αυτά που λήγουν σε *-i*, *-i*, *-y*, *-u*, *-ü* (βλ. 13β.) προσαρμόζονται ως ουδέτερα σε *-i(n)*. Π.χ.:

(13)

α.

<i>ze'çirin</i> & <i>ze'çir.O</i>	'δηλητήριο'	< <i>zehir/zehri</i>	'δηλητήριο'
<i>memle'cet.O</i>	'χώρα, επικράτεια'	< <i>memleket</i>	'χώρα, επικράτεια'
<i>or'maŋ.O</i>	'δάσος'	< <i>orman</i>	'δάσος'
<i>so'luk.O</i>	'αναπνοή'	< <i>soluk</i>	'αναπνοή'
<i>tiz'ciŋ.O</i>	'ηνίο, χαλινάρι'	< <i>dizgin</i>	'ηνίο, χαλινάρι'

β.

sel'vin.Ο 'κυπαρίσσι'	< ser/1vi 'κυπαρίσσι'
'tai.Ο 'νεαρό άλογο'	< tay 'νεαρό άλογο'
tʃi'vin.Ο 'σφήνα, πάσσαλος, βελόνα'	< zini 'σφήνα, πάσσαλος, βελόνα'
kam'tʃin.Ο 'μαστίγιο'	< kamçi 'μαστίγιο'
ku'zi.Ο 'αρνί'	< kuzu 'αρνί'
sju'jin 'λόγχη'	< süngü 'λόγχη'

Μια βασική διαφοροποίηση που εντοπίζεται στην προσαρμογή των δανείων ουσιαστικών στα Ποντιακά σε σχέση με την αντίστοιχη διαδικασία στα Αϊβαλιώτικα, αφορά στο εξής: στην Ποντιακή, τα άψυχα φωνηεντόληκτα ονοματικά δάνεια και ειδικά όσα λήγουν σε *-a* δεν προσαρμόζονται ούτε ως ουδέτερα μαρκάροντας την απουσία φυσικού γένους, ούτε ως αρσενικά, όπως διαπιστώθηκε ήδη για τα Αϊβαλιώτικα. Αντίθετα, προσαρμόζονται ως θηλυκά σε *-a*. Π.χ.:

(14)

tam'la.Θ 'εγκεφαλικό'	< damla 'καρδιακή προσβολή'
sevda.Θ 'ερωτικός καημός'	< sevda 'ερωτικός καημός'
zurna.Θ 'ζουρνάς'	< zurna 'ζουρνάς'

Στο ίδιο πνεύμα, τα άψυχα δάνεια που λήγουν σε *-e* δεν προσαρμόζονται ως αρσενικά αλλά ως θηλυκά σε *-e*. Π.χ.:

(15)

mina're.Θ 'μιναρέζ'	< minaret 'μιναρέζ'
ce'pʃe.Θ 'μεγάλη χάλκινη κουτάλα'	< kerçe 'κουτάλα'
ku'pe.Θ 'τρούλος'	< kubbe 'τρούλος'
jel'te.Θ 'επίστρωμα'	< şilte 'επίστρωμα'

Μερικά από αυτά μπορεί να εμφανίζουν μια εναλλακτική μορφή σε *-ä[æ]*, το σχεδόν μέσο-ανοικτό, εμπρόσθιο, μη στρογγύλο φωνήεν, (βλ. 16α), ή να προσαρμόζονται ως θηλυκά σε *-a* (βλ. 16β) ή σε *-ä [æ]* (βλ. 16γ), υποκείμενα συχνά σε ενδο-διαλεκτική διαφοροποίηση. Π.χ.:

(16)

α.

kax'pe.Θ (Τραπεζούντα, Χαλδία) 'πόρνη'	< kahpe 'πόρνη'
kax'pæ.Θ (Χαλδία) 'πόρνη'	
džere'me.Θ 'πρόστιμο, ποινή'	< cereme 'πρόστιμο, ποινή'
džæxæ'mæ.Θ (Τραπεζούντα, Χαλδία) 'πρόστιμο, ποινή'	

β.

pax'tʃa.Θ 'κήπος'	< bahçe 'κήπος, αυλή'
mei'jxa'na.Θ 'οινοποιείο'	< meyhane 'οινοποιείο'

γ.

pel'mæ.Θ (Σάντα, Χαλδία)	< bōlme
‘χώρισμα εσωτερικού οικοδομής’	‘χώρισμα εσωτερικού οικοδομής’
tesæ'mæ.Θ (Σάντα, Χαλδία)	< dōšeme
‘πάτωμα’	‘πάτωμα’

Ο μηχανισμός της αναλογίας με το σημασιολογικό ισοδύναμο στη γλώσσα-στόχο είναι εντελώς περιθωριακός και στην Ποντιακή. Ένα από τα ελάχιστα σχετικά παραδείγματα που απαντήθηκαν είναι το ουσιαστικό *six/k'un'di* ‘στενοχωρία’, το οποίο δεν προσαρμόζεται στην Ποντιακή ως ουδέτερο στη βάση της φωνολογικής-δομικής αντιστοιχίας, όπως και τα υπόλοιπα [-ανθρώπινα] ουσιαστικά σε *-i*, αλλά ως θηλυκό, καθώς το σημασιολογικό του ισοδύναμο στην Ποντιακή, η *στενοχωρία* ως τυπικό ουσιαστικό που δηλώνει αφηρημένη έννοια, φέρει θηλυκό γραμματικό γένος.

Τέλος, ο μηχανισμός της αναλογίας με το παραγωγικό επίθημα της γλώσσας-στόχου δεν απαντήθηκε στα Ποντιακά. Όταν εμφανίζεται ένα ονοματικό δάνειο με παραγωγικό επίθημα σε χρήση, απαντάται πάντα και η αντίστοιχη απλή δομή, χωρίς το παραγωγικό επίθημα. Π.χ.:

(17)

mei/jxa'na.Θ ‘οινοποιείο’	< meyhane ‘οινοποιείο’
mei/jxana'dzis.A ‘οινοποιός’	< meyhaneçi ‘οινοποιός’

Γενικεύοντας, διαπιστώνουμε ότι και στα Αϊβαλιώτικα και στα Ποντιακά, όπως και στην ΚΝΕ, το φυσικό γένος ιεραρχείται στην υψηλότερη θέση των μηχανισμών προσαρμογής, μολοντί το τυπικό σχήμα μιας λέξης καθορίζει τη μορφολογική προσαρμογή της πλειοψηφίας των δανείων, καθώς αυτός μπορεί να παραβιαστεί προκειμένου το γραμματικό γένος των ουσιαστικών να ευθυγραμμιστεί με το φυσικό γένος στην περίπτωση των ουσιαστικών που είναι μαρκαρισμένα ως [+ανθρώπινα]. Όσον αφορά την ένταξη των δανείων σε συγκεκριμένη κλιτική τάξη, και στα Ποντιακά τα ουσιαστικά προσαρμόζονται σε συγκεκριμένες τάξεις: αρσενικά σε *-is* ή *-as* μόνο για τα [+ανθρώπινα] ουσιαστικά, θηλυκά σε *-a/ä/e*, (ελάχιστα σε *-i*) και ουδέτερα σε *-i*, αποκαλύπτοντας ότι οι φωνολογικές και δομικές αντιστοιχίες συμβάλλουν καταλυτικά στην προσαρμογή των δανείων ονομάτων και στην ένταξή τους σε συγκεκριμένη κλιτική τάξη.

3.3 Καππαδοκικά

Η Καππαδοκία βρέθηκε για πρώτη φορά κάτω από την τουρκική επιρροή την ύστερη βυζαντινή περίοδο, τον 11^ο αιώνα, μετά την εισβολή των Σελτζούκων (βλ. Vryonis, 1971: 448-452) και στη συνέχεια τον 14^ο αιώνα, μετά την κατάληψη της Μικρασίας από τους Οθωμανούς Τούρκους. Από εκείνη την περίοδο και μετά, τα Καππαδοκικά ομιλούνταν στην περιοχή σε μια κατάσταση υποχωρητικής διπλογλωσσίας (‘regressive bilingualism’), καθώς η Τουρκική ήταν η κυρίαρχη γλώσσα που μιλιόταν από την πλειοψηφία του πληθυσμού σε όλες τις όψεις της καθημερινής ζωής (βλ. Vryonis, 1971: 457-459). Παρόλα αυτά, η Καππαδοκική διατηρήθηκε στην περιοχή ως το 1923 σε μια περιοχή που κάλυπτε περίπου 32 κοινότητες. Η διάλεκτος χωρίζεται σε δύο βασικές ομάδες-ζώνες, τη βόρεια και τη νότια (βλ. Dawkins, 1916) και μια ενδιάμεση, την

κεντρική (βλ. Janse, forthcoming), οι οποίες υπόκεινται σε ενδο-διαλεκτική διαφοροποίηση. Σήμερα, η Καππαδοκική μιλιέται από Μιστιώτες πρόσφυγες σε συγκεκριμένες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας (Καβάλα, Αλεξανδρούπολη, Κιλκίς, Θεσσαλονίκη, Καρδίτσα, Βόλος, Λάρισα).

Η παρουσίαση της μορφολογικής προσαρμογής των δανείων στην Καππαδοκική ακολουθεί την γεωγραφική διάκριση της διαλέκτου σε τρεις ζώνες, τη βόρεια, την κεντρική και τη νότια, ούτως ώστε να αντικατοπτρίσει την παρατηρούμενη ενδο-διαλεκτική διαφοροποίηση. Συγκεκριμένα, στην βόρεια ζώνη (και σε μικρότερο βαθμό και στην Αξό που ανήκει στην κεντρική) η απόδοση γραμματικού γένους στα ουσιαστικά βασίζεται στο χαρακτηριστικό του έμφυχου ('anipacy'). Τα ουσιαστικά που δηλώνουν [+έμφυχο], και πιο συγκεκριμένα [+ ανθρώπινο] φέρουν αρσενικό ή θηλυκό γένος, ανάλογα με το φύλο, ενώ τα [-ανθρώπινα] ουσιαστικά προσαρμόζονται ως ουδέτερα. Ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν:

(18)

α. tʃo'banus.A (Δελμεσός, βόρεια ζώνη)	< çoban
'τσοπάνος'	'τσοπάνος'
β. paɽi'ʃahos.A (Δελμεσός, βόρεια ζώνη)	< paɽiʃah
'βασιλιάς'	'βασιλιάς'
γ. he'tifos.A (Αξός, κεντρική ζώνη)	< herif
'άνδρας'	'άνδρας'
δ. bal'duza.Θ (Αξός, κεντρική ζώνη)	< baldız
'νύφη'	'νύφη'
ε. tʃif'tʃis.A (Μαλακοπή, βόρεια ζώνη)	< çiftçi
'αγρότης'	'αγρότης'
στ. as'tʃis.A (Μαλακοπή, βόρεια ζώνη)	< aʃçi
'μάγειρας'	'μάγειρας'
ζ. ɣ'gol'tʃ/dzis.A (Αξός, κεντρική ζώνη)	< kolcu
'φύλακας'	'φύλακας'

Όπως φαίνεται από τα παραδείγματα αμέσως παραπάνω, τα [+ανθρώπινα] αρσενικά δάνεια που λήγουν σε σύμφωνο προσαρμόζονται στην τάξη των ουσιαστικών σε -os (παραδείγματα 18α-γ), ενώ τα αντίστοιχα φωνηεντόληκτα, κυρίως στην τάξη των ουσιαστικών σε -is (παραδείγματα ε-ζ) -ελάχιστα σε -a(s) (π.χ. *arkadaʃ* 'φίλος' < *arkadaʃ*) εντάσσονται στα ουσιαστικά σε -as.

Αντίθετα, τα [-ανθρώπινα] ουσιαστικά προσαρμόζονται στην Καππαδοκική στην τάξη των ουδέτερων ουσιαστικών σε -i είτε είναι συμφωνόληκτα -αυτά αποτελούν και την συντριπτική πλειοψηφία των δανείων- είτε είναι φωνηεντόληκτα και συνδέονται με τα γενικευμένα κλιτικά επιθήματα -ja -ju, τα οποία είναι γνωστά στη σχετική βιβλιογραφία ως 'συγκολλητική κλίση' ('agglutinative inflection' βλ. Dawkins, 1916· Janse, 2004· forthcoming). Αξίζει να σημειωθεί ότι σε αυτή την περίπτωση το ουδέτερο μαρκάρει το χαρακτηριστικό [-ανθρώπινο] και γενικότερα την απουσία γένους. Π.χ.:

(19)

tʃa'dir.O (Δελμεσός, βόρεια ζώνη)	'τσαντίρι'	< çadır	'τσαντίρι
dı'ken.O (Δελμεσός, βόρεια ζώνη)	'αγκάθι'	< diken	'αγκάθι'
vaɽ'max.O (Δελμεσός, βόρεια ζώνη)	'δάχτυλο'	< parmak	'δάχτυλο'

γα'zan.Ο (Αξός, κεντρική ζώνη) 'χαλκός'	< kazan 'χαλκός'
ir'max.Ο (Αξός, κεντρική ζώνη) 'ποτάμι'	< irtmak 'ποτάμι'
γα'ra.Ο (Αξός, κεντρική ζώνη) 'πληγή'	< yara 'πληγή'

Αξίζει να σημειωθεί ότι η εμφάνιση της καινούργιας κατηγορίας στο σύστημα της Καππαδοκικής -η οποία δεν υπάρχει ούτε στην Τουρκική- δεν απαντάται σε όλες τις υπο-ποικιλίες της. Στην Αξό (κεντρική Καππαδοκία) λόγω χάρη, ορισμένα [+ ανθρώπινα] ονοματικά δάνεια φέρουν αρσενικό γραμματικό γένος, ενώ κάποια άλλα όχι, μολονότι και αυτά είναι μαρκαρισμένα ως προς το ίδιο σημασιολογικό χαρακτηριστικό. Π.χ.:

(20)

arka'daʃ.Ο (Αξός, κεντρική ζώνη)	< arkadaş
'φίλος'	'φίλος'
musa'fir.Ο (Αξός, κεντρική ζώνη)	< misafir
'επισκέπτης, φιλοξενούμενος'	'επισκέπτης, φιλοξενούμενος'
bek'tʃis.Ο (Αξός, κεντρική ζώνη)	< bekeci
'αγοροφύλακας'	'αγοροφύλακας'
miʃe'dzis.Ο (Αξός, κεντρική ζώνη)	< meşeci
'ξυλοκόπος'	'ξυλοκόπος'

Η παρατηρούμενη αστάθεια στην ανάθεση του γραμματικού γένους των δανείων μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μεταβατικό στάδιο (βλ. Poplack & Sankoff, 1984: 124) το οποίο προετοιμάζει το δρόμο για την αναδιοργάνωση της συγκεκριμένης κατηγορίας, όπως αυτή πραγματώνεται στη νότια ζώνη.

Στην τελευταία, η οποία έχει δεχθεί πιο ισχυρή την επίδραση της Τουρκικής (βλ. Dawkins, 1916: 112), η διάκριση αυτή δεν απαντάται και όλα τα ουσιαστικά, και τα δάνεια και τα γηγενή, είτε ανθρώπινα είτε μη ανθρώπινα είναι ουδέτερα, μαρκάροντας έτσι την γενικότερη απουσία γραμματικού γένους από το σύστημα. Π.χ.:

(21)

tʃo'ban.Ο (Ούλαγατς, Φερτέκ, νότια ζώνη) 'τσοπάνος'	< çoban 'τσοπάνος
radi'ʃax.Ο (Ούλαγατς, νότια ζώνη) 'βασιλιάς'	< padişah 'βασιλιάς'
bal'dəza.Ο (Ούλαγατς, νότια ζώνη) 'νύφη'	< baldız 'νύφη'
bize'lik(i).Ο (Ούλαγατς, νότια ζώνη) 'βραχιόλι'	< bilezik 'βραχιόλι'

Διαφαίνεται, λοιπόν, η ανάδυση μιας καινούργιας κατηγορικής διάκρισης στην Καππαδοκική, στη βάση του σημασιολογικού χαρακτηριστικού της εμπυχότητας ('animacy'), μιας κατηγορίας η οποία απουσιάζει τόσο από τα Ελληνικά όσο και από τα Τουρκικά. Θεωρώντας ότι η ενδο-διαλεκτική ποικιλία αντικατοπτρίζει το σταδιακό χαρακτήρα της γλωσσικής αλλαγής, υποστηρίζουμε ότι η πρόσθηκη της συγκεκριμένης κατηγορίας, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια στρατηγική αναδιοργάνωσης του συστήματος με προσωρινό, μεταβατικό χαρακτήρα η οποία προλειάνει το έδαφος για την προσαρμογή στις νέες τάσεις και τη δυναμική του συστήματος που αφορούν στην απάλειψη της κατηγορίας του γένους. Σε αυτό το πνεύμα, όλα τα δάνεια προσαρμόζονται ως ουδέτερα, τιμή η οποία μαρκάρει την απουσία γένους και κλίνονται με τα γενικευμένα κλιτικά επιθήματα -ja -ju τα οποία συγκροτούν και το μοναδικό

κλιτικό παράδειγμα που έτεινε να γενικευθεί στην Καππαδοκική και να αντικαταστήσει όλες τις προηγούμενες κλιτικές τάξεις (βλ. Ralli 2009, Karatsareas 2011, Melissaropoulou 2014).⁴ Το γενικευμένο ενιαίο κλιτικό παράδειγμα της Τουρκικής φαίνεται αμέσως παρακάτω:

(22)

	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός atropos ‘άνθρωπος’	Πληθυντικός atropos ‘άνθρωπος’
Ον.	Ø	-ja	atropos	atropoz- ja
Γεν.	-ju	-(ja)ju	atropoz- ju	atropoz- (ja)-ju
Αιτ.	Ø	-ja	atropos	atropoz- ja

(από Melissaropoulou 2014)

4. Συζήτηση

Γενικεύοντας, η σύγκριση των τριών υπό εξέταση ποικυλίων επιτρέπει την διατύπωση σημαντικών γενικεύσεων εστιάζοντας τόσο στις ομοιότητες όσο και στις ιδιαιτερότητές τους.

Σχετικά με τις ομοιότητες, τα δεδομένα μας δείχνουν ότι το χαρακτηριστικό του ανθρώπινου, όπως αυτό κωδικοποιείται στο γραμματικό γένος (βλ. Dahl, 2000a), όταν αυτό πραγματώνεται στη γλώσσα-στόχο, αποτελεί τον κυρίαρχο μηχανισμό στην προσαρμογή των ανθρώπινων ουσιαστικών και στις τρεις διαφορετικές ποικιλίες (αν και η κατάσταση στην Καππαδοκική δεν είναι ομοιόμορφη).

Με άλλα λόγια, ο κυρίαρχος μηχανισμός, αυτός που φαίνεται να έχει καθολική βάση είναι η αντιστοιχία του γραμματικού γένους με το φύλο, προσφέροντας περαιτέρω ενίσχυση στον ισχυρισμό ότι το γένος έχει σημασιολογική βάση/ο πυρήνας του γένους είναι σημασιολογικός (βλ. Aksenov, 1984: 17-18). Υπό αυτή την έννοια, μια από τις πιο σημαντικές λειτουργίες του γένους φαίνεται να είναι και στα υπό εξέταση συστήματα η γραμματική κωδικοποίηση του φύλου και της εμψυχότητας⁵ ως μέσο ταξινόμησης των ονομάτων. Έτσι, λοιπόν, τα διαλεκτικά δεδομένα μας φαίνονται να συνάδουν περισσότερο με τη θέση ότι οι σημασιολογικοί κανόνες κυριαρχούν πάνω στους τυπικούς όσον αφορά στην ανάθεση του γραμματικού γένους (βλ. Corbett, 1991). Ιδιαίτερα όσον αφορά την Καππαδοκική, τα δεδομένα μας ευθυγραμμίζονται με τους ισχυρισμούς του Dahl (2000a) ότι σε συνθήκες γλωσσικής επαφής το χαρακτηριστικό του έμψυχου, όπως αυτό κωδικοποιείται στο γραμματικό γένος, διαδραματίζει σημαντικότατο ρόλο στην οργάνωση της γραμματικής.

Εκτός από το σημασιολογικό χαρακτηριστικό της εμψυχότητας, η άλλη σημαντική όψη του γένους είναι η τυπική (‘formal’), ως ταξινομητή ουσιαστικών για την οργάνωσή τους σε διαφορετικές ομάδες. Αυτή η όψη του γένους, η γραμματική, συνδέεται άρρηκτα με την έννοια της κλιτικής τάξης, καθώς η ανάθεση συγκεκριμένης τιμής γραμματικού γένους συνεπάγεται ένταξη σε συγκεκριμένη κλιτική τάξη.

⁵ Το φυσικό γένος συνδέεται στενά με το χαρακτηριστικό της εμψυχότητας καθώς αναφέρεται στο φύλο των ανθρώπινων όντων και των ζώων. Οι διακρίσεις φυσικού γένους τέμνουν την αλυσίδα του ζωικού βασιλείου σε διαφορετικά σημεία σε κάθε σύστημα (βλ. Dahl, 2000a: 99-100), καθώς συμβαίνει συχνά κάποια ανώτερα θηλαστικά να αντιμετωπίζονται ως έμψυχα, ενώ κάποια άλλα ως άψυχα. Το σημείο τομής σε κάθε περίπτωση ποικίλλει διαγλωσσικά.

Όπως διαφαίνεται από τα υπό εξέταση δεδομένα, η επόμενη παράμετρος που καθορίζει την προσαρμογή των δανείων είναι οι φωνολογικές-δομικές αντιστοιχίσεις. Και στις τρεις ποικιλίες τα μη ανθρώπινα συμφωνόληκτα δάνεια, καθώς και αυτά που λήγουν σε *-i*, προσαρμόζονται ως ουδέτερα σε *-i*. Η αποβολή των άτονων υψηλών φωνηέντων σε τελική θέση που έχει ως αποτέλεσμα τα ουδέτερα ουσιαστικά σε *-i* να εμφανίζονται ως συμφωνόληκτα, διευκόλυνε τη μαζική εισροή των συμφωνόληκτων τουρκικών δανείων σε αυτή την τάξη, καθώς τα τελευταία είναι μορφικά ταυτόσημα με τα αντίστοιχα γηγενή ουσιαστικά της συγκεκριμένης τάξης, λήγουν δηλαδή και τα δύο σε σύμφωνο.

Παρόλα αυτά, όπως διαφάνηκε ήδη στις προηγούμενες ενότητες, τα μη ανθρώπινα δάνεια που λήγουν σε *-a* ή *-e* αποκτούν θηλυκό γραμματικό γένος στα Ποντιακά, ενώ στα Αιβαλιώτικα προσαρμόζονται ως αρσενικά σε *-as* και *-es* αντίστοιχα. Με άλλα λόγια, διαφαίνεται ότι στα μη ανθρώπινα ουσιαστικά, το τυπικό σχήμα μιας λέξης ('formal shape') παίζει τον πλέον σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή των δανείων, αν και σε κάθε σύστημα φαίνεται να υιοθετείται μια πιο ιδιосуγκρατική πραγμάτωση του ίδιου μηχανισμού δείχνοντας προτίμηση είτε προς την μια είτε προς την άλλη τιμή γένους.

Αντίθετα, στα Καππαδοκικά η μορφολογική πλευρά του γένους δεν φαίνεται να πραγματώνεται, αλλά μόνο η σημασιολογική στη βάση του χαρακτηριστικού της εμπυψότητας η οποία λειτουργεί—σε κάποιο συγκεκριμένο στάδιο τουλάχιστον—ως ταξινομητής των ονομάτων στις διάφορες κλιτικές τάξεις αναλαμβάνοντας κατ' αυτό τον τρόπο και τη μορφολογική λειτουργία. Σε αυτή την περίπτωση, το σημασιολογικό χαρακτηριστικό του ανθρώπινου αναλαμβάνει τη μορφολογική λειτουργία της ταξινόμησης ονομάτων σε κλιτικές τάξεις οι οποίες αρχικά περιείχαν ανθρώπινα ουσιαστικά, ήταν δηλαδή μαρκαρισμένες ως προς το γένος.

Επιπλέον, στα Καππαδοκικά η σταδιακή απώλεια των διαφορετικών τιμών γένους και η προσωρινή, μεταβατικού χαρακτήρα, στρατηγική της ταξινόμησης των ουσιαστικών στη βάση του χαρακτηριστικού της εμπυψότητας συμβαδίζει με τη σταδιακή απώλεια των διαφορετικών κλιτικών τάξεων. Η τάση για την εδραίωση ενός γραμματικού συστήματος χωρίς την κατηγορία του γραμματικού γένους συμπύπτει με την τάση για την εδραίωση ενός ενιαίου κλιτικού παραδείγματος για όλα τα ουσιαστικά.

Είναι γεγονός ότι στη σχετική βιβλιογραφία δεν υπάρχει γενική συμφωνία σχετικά με την πηγή/προέλευση των συγκεκριμένων νεωτερισμών ως αποτέλεσμα επαφής με την Τουρκική ή αποτέλεσμα ενδογλωσσικών αλλαγών που πιθανόν ανάγονται σε κάποιο γλωσσικό πρόγονο των μικρασιατικών και των βορείων νεοελληνικών διαλέκτων (βλ. Thomason & Kaufman, 1988: 215-222· Johanson, 2002: 104· Winford, 2005: 402-409· 2010: 181 vs. Karatsareas, 2011: 8-9). Όποια και αν θεωρηθεί η κύρια ή η δευτερεύουσα πηγή της γλωσσικής αλλαγής, το γεγονός παραμένει ότι η απώλεια της μιας κατηγορίας -του γένους- συνεπάγεται την απώλεια και της άλλης -της κλιτικής τάξης- καθώς η βασική λειτουργία της στην οργάνωση του γραμματικού συστήματος, στην ταξινόμηση, δηλαδή, των ουσιαστικών δεν χρειάζεται πια, οδηγώντας έτσι σε απλοποίηση της γραμματικής ('grammar simplification').

Είναι αλήθεια ότι η πλούσια μορφολογία δεν συνιστά επαρκή συνθήκη για την πραγμάτωση του γραμματικού γένους, καθώς υπάρχουν γλώσσες με πλούσια (συγκολλητική) μορφολογία οι οποίες, όμως, δεν διαθέτουν την κατηγορία του γένους. Είναι αξιοσημείωτο, όμως, το γεγονός ότι φαίνεται να ισχύει το αντίστροφο,

επιβεβαιώνοντας τον ισχυρισμό ότι η διάκριση διαφορετικών κλιτικών τάξεων συνεπάγεται την πραγμάτωση διαφορετικών τιμών γραμματικού γένους (βλ. Ralli 2002 για την ΚΝΕ), ενώ οι γλώσσες που δεν έχουν γένος τείνουν να μην διακρίνουν διαφορετικές κλιτικές τάξεις (βλ. Dressler & Thorton, 1996: 26), οδηγώντας έτσι σε ένα πιο απλό μορφολογικό σύστημα. Περαιτέρω ενίσχυση στο συγκεκριμένο ισχυρισμό προσφέρουν δεδομένα από τις σλαβονικές, τις γερμανικές γλώσσες και πολλές από τις γερμανικές διαλέκτους, τις γλώσσες Bantu ή τα Αγγλικά (βλ. Corbett, 1991· Dressler et al., 1996· Hickey, 19996).

Στην περίπτωση της Αίθιοπικής και της Ποντιακής, η στενή σχέση γένους και κλιτικής τάξης επαληθεύεται στην θετική της εκδοχή, καθώς, όπως διαφάνηκε ήδη από τα δεδομένα, μια συγκεκριμένη μορφή -φωνολογικό/δομικό σχήμα- συνεπάγεται την ανάθεση συγκεκριμένης τιμής γένους και ένταξη σε συγκεκριμένη κλιτική τάξη. Είναι αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι στην προσαρμογή δανείων, οι αναντιστοιχίες ανάμεσα στις τιμές του γένους και της κλιτικής τάξης είναι ελάχιστες, καταδεικνύοντας έτσι μια ένας προς ένα αντιστοίχιση ανάμεσα σε συγκεκριμένη τιμή γένους και συγκεκριμένη κλιτική τάξη. Ως εκ τούτου, τα δεδομένα μας δείχνουν ότι το γένος έχει προτεραιότητα έναντι της κλιτικής τάξης, δηλ. ακολουθεί την κανονική κατεύθυνση, σύμφωνα με τον Aronoff (1994: 74), επιβεβαιώνοντας τον ισχυρισμό ότι η κλιτική τάξη εξαρτάται από εξω-μορφολογικούς παράγοντες, όπως το γένος και η φωνολογία (βλ. Wurzel 1984, Aronoff 1994).

Γενικεύοντας, θα λέγαμε ότι οι βασικοί μηχανισμοί προσαρμογής δανείων είναι ίδιοι και στις τρεις υπό εξέταση ποικιλίες και συνδέονται στενά με τις έννοιες του γένους και της κλιτικής τάξης ως βασικών εννοιών στην οργάνωση της γραμματικής είτε στην θετική (παρουσία) είτε στην αρνητική (απουσία) τους πραγμάτωση.

Τέλος, από τα δεδομένα μας διαφάνηκε ότι δεν ενεργοποιούνται διαφορετικοί ή επιπλέον μηχανισμοί για την προσαρμογή των δάνειων ονομάτων σε σχέση με αυτούς που αφορούν τις γηγενείς λέξεις. Όλοι οι μηχανισμοί που εντοπίστηκαν (η εμφυχήτητα, οι τυπικές αντιστοιχίσεις, η αναλογία) εφαρμόζονται εξίσου αποτελεσματικά και στα δάνεια και στα γηγενή ονοματικά στοιχεία (βλ. Χριστοφίδου, 2003· Ράλλη, 2005· Melissaropoulou, 2013). Με άλλα λόγια, τα συστήματα-στόχοι φαίνεται να καταφεύγουν στους διαθέσιμους μηχανισμούς τους και να ενσωματώνουν τα δάνεια ονόματα στο σύστημα με τα ίδια μέσα που ενεργοποιούν και για τα γηγενή στοιχεία. Τα συγκεκριμένα ευρήματα προσφέρουν επιπλέον στήριξη στις έννοιες και το status του γένους και της κλιτικής τάξης ως αναπόσπαστων μερών/στοιχείων της οργάνωσης της γραμματικής και όχι ως το βάρος της διαχρονίας ή ως ό,τι η γλωσσική εξέλιξη και η γλωσσική αλλαγή δεν έχει ακόμα εξοβελίσει.

Ευχαριστίες

Η συγγραφέας ευχαριστεί θερμά το ακροατήριο του Workshop *'Language contact in the light of Modern Greek morphological variation'* καθώς και τη διοργανώτριά του καθ. Αγγελική Ράλλη για τα χρήσιμα σχόλια και τις παρατηρήσεις της, αλλά και τον Νίκο Κουτσούκο για την επιμέλεια του άρθρου.

---

⁶ Σύμφωνα με τον Hickey (1999), οι σύγχρονες γερμανικές γλώσσες και πολλές από τις γερμανικές διαλεκτούς (όπως αυτές του Βόρειου Ρήνου) έχουν απλούστερη μορφολογία και ταυτόχρονα απλούστερο σύστημα απόδοσης γραμματικού γένους.

5. Βιβλιογραφία

- Aksenov A. T. (1984). K Probleme èkstralingvističeskoj motivacii grammatičeskoj kategorii roda. *Voprosy jazykoznanija* 1: 14-25.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1990). Το γένος των σύγχρονων δανείων της νέας ελληνικής. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 10. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 155-177.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α. (1994). *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α. & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου. (2003). Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις στο γένος της ελληνικής (Μια θεωρητική πρόταση). Στο: Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Το Γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 13-56.
- Aronoff M. (1994). *Morphology by Itself: Stems and Inflectional Classes*. Cambridge, MA/London: MIT Press.
- Bortone Pietro (2009). Greek with no models, history or standard: Muslim Pontic Greek. Στο: Α. Georgakopoulou and M. Silk (Eds.), *Standard Languages and Language Standards: Greek, Past and Present*. Farnham/Burlington: Ashgate, 67-89.
- Carstairs A. (1987). *Allomorphy in inflection*. London: Croom Helm.
- Carstairs-McCarthy A. (1994). Inflection Classes, Gender, and the Principle of Contrast. *Language* 70: 737-787.
- Carstensen B. (1980). The gender of English loan-words in German. *Studia Anglica Posnaniensia* 12: 3-25.
- Corbett G. (1991). *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Corbett G. (2005). The number of genders. Στο: M. Haspelmath, M. S. Dryer, D. Gil & B. Comrie (Επιμ.), *The World Atlas of Language Structures*. Oxford: Oxford University Press, 126-129.
- Corbett G. (2007). Gender and Noun Classes. Στο: T. Shopen (Επιμ.), *Language Typology and Syntactic Description: III: Grammatical categories and the lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, 241-279.
- Corbett G. (2008). Canonical Inflectional Classes. Στο: F. Montermini, G. Boyé & J. Tseng (Επιμ.), *Selected Proceedings of the 6th Décembrettes: Morphology in Bordeaux*. Somerville, MA, USA: Cascadilla Proceedings Project, 1-11.
- Corbett G. & N. Fraser. (2000). Default genders. Στο: B. Unterbeck, M. Rissanen, T. Nevalainen & M. Saari (Επιμ.), *Gender in Grammar and Cognition* (Trends in Linguistics: Studies and Monographs 124). Berlin: Mouton de Gruyter, 55-97.
- Dahl Ö. (2000α). Animacy and the notion of semantic gender. Στο: B. Unterbeck, M. Rissanen, T. Nevalainen and M. Saari (Επιμ.), *Gender in grammar and cognition, I: approaches to gender*. Berlin: Mouton de Gruyter, 99-115.
- Dahl Ö. (2000β). Elementary gender distinctions. Στο: B. Unterbeck, M. Rissanen, T. Nevalainen and M. Saari (Επιμ.), *Gender in grammar and cognition, II: manifestations of gender*. Berlin: Mouton de Gruyter, 577-593.
- Dahl Ö. (2000γ). *The Growth and Maintenance of Linguistic Complexity*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Dawkins, R. M. (1916). *Modern Greek in Asia Minor: a study of the dialects of Silli, Cappadocia and Phárasa with grammar, texts, translations and glossary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dressler W. (1987). Word formation (WF) as part of natural morphology. Στο: Dressler, W., W. Mayerthaler, O. Panagl, W. Wurzel, (Επιμ.), *Leitmotifs in Natural Morphology*. Amsterdam: Benjamins, 99-126.
- Dressler W. U. & A. M. Thornton. (1996). Italian nominal inflection. *Wiener Linguistische Gazette* 57-59: 1-26.
- Dressler R., Drazyk D., Dziubalska K. & E. Jagla (1996). On the earliest stages of acquisition of Polish declension. *Wiener Linguistische Gazette* 53-54: 1-21.
- Drettas G. (1997). *Aspects Pontiques*. Publié avec le concours du Centre National du Livre. Paris: Association de recherches pluridisciplinaires.
- Drettas G. (1999). Το ελληνο-ποντιακό διαλεκτικό σύνολο. Στο: Α.-Φ. Χριστίδης σε συνεργασία με τις Μαρία Αραποπούλου και Γιαννούλα Γιαννουλοπούλου (επιμ.), *Διαλεκτικοί Θύλακοί της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων/Κέντρο για την Ελληνική Γλώσσα, 15-24.
- Haspelmath M. & U. Tadmor (Επιμ.). (2009). *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hickey R. (1999). On the phonology of gender in Modern German. Στο: Rissanen, M. and B. Unterbeck (Επιμ.), *Gender in Grammar and Cognition*. Berlin: Mouton-de Gruyter, 621-63.
- Ibrahim M. H. (1973). *Grammatical gender: Its origin and development*. The Hague: Mouton.
- Janse M. (2004). Animacy, definiteness and case in Cappadocian and other Asia Minor Greek dialects. *Journal of Greek Linguistics* 5, 3-26.
- Janse M. (2009). Greek-Turkish language contact in Asia Minor. *Études Helléniques/Hellenic Studies* 17(1): 37-54.
- Janse M. (forthcoming). Cappadocian. Στο: Χ. Τζιτζιλής (Επιμ.) *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της*. Θεσσαλονίκη.
- Johanson L. (2002). Contact-induced linguistic change in a code-copying framework. Στο: M. C. Jones and E. Esch (Επιμ.), *Language Change: The Interplay of Internal, External and Extra-linguistic Factors*. (Contributions to the Sociology of Language, 86). Berlin: Mouton de Gruyter, 285–313.
- Karatsareas P. (2011). A study of Cappadocian Greek Nominal morphology from a diachronic and dialectological perspective. Ph.D.dissertation. University of Cambridge.
- Kesisoglou I. I. (1951). *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Οὐλαγάτς*. Αθήνα: Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών.
- Kilarski M. (2003). Gender assignment in Danish, Swedish and Norwegian: a comparison of the status of assignment criteria. *Nordlyd* 31(2): 261-274.
- Mackridge Peter. 1999. Η ελληνοφωνία στην περιοχή του Όφη (Πόντος). Στο: Α.-Φ. Χριστίδης (σε συνεργασία με τις Μ. Αραποπούλου & Γ. Γιαννουλοπούλου) (Επιμ.), *Διαλεκτικοί θύλακοί της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο για την Ελληνική Γλώσσα, 25-30.
- Μαυροχαλβίδης, Γ. & Κεσίσογλου. Ι. Ι. (1960). *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Ἀζοῦ*. Αθήνα: Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών.
- Μαυροχαλβίδης Γ. (1990). *Η Αζό της Καππαδοκίας* 2^{ος} τόμος. Αθήνα.

- Melissaropoulou D. (2013). Lexical Borrowing Bearing Witness to the Notions of Gender and Inflection Class: A Case Study on Two Contact Induced Systems of Greek. *Open Journal of Modern Linguistics* 3 (44).
- Melissaropoulou, D. (2014). Reorganization of grammar in the light of the language contact factor: a case study on Grieco and Cappadocian. In M. Janse, B. Joseph, P. Pavlou, A. Ralli, and M. Bagriacik (eds.), *Studies in Modern Greek Dialects and Linguistic Theory, Proceedings of the 5th International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*, Ghent 20-22 September 2012, 311-334. Available on line at http://imgd.philology.upatras.gr/en/research/downloads/MGDLT5_proceedings.pdf
- Οικονομίδης Δ. (1958). *Γραμματική της Ελληνικής Διαλέκτου του Πόντου*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών [Παράρτημα 1 Λεξικογραφικού Δελτίου].
- Παπαδόπουλος Α. Α. (1955). *Ιστορική Γραμματική τής Ποντικής Διαλέκτου*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών.
- Παπαδόπουλος Α. Α. (1958). *Ιστορικών Λεξικόν της Ποντιακής Διαλέκτου*, Τόμος Πρώτος Α-Λ. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών [Παράρτημα 3 Περιοδικού Αρχείου Πόντου].
- Παπαδόπουλος Α. Α. (1961). *Ιστορικών Λεξικόν της Ποντιακής Διαλέκτου*, Τόμος Δεύτερος Μ-Ω. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών [Παράρτημα 3 Περιοδικού Αρχείου Πόντου].
- Poplack S. & D. Sankoff. (1984). *Borrowing: The synchrony of integration*. *Linguistics* 22: 99-135.
- Poplack S., Pousada A. & D. Sankoff. (1982). Competing influences on gender assignment: variable process, stable outcome. *Lingua* 57: 1-28.
- Ράλλη, Α. (2003). Ο καθορισμός του γραμματικού γένους στα ουσιαστικά της νέας ελληνικής. Στο: Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Το Γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 57-99.
- Ράλλη Α. (2005). *Μορφολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Ράλλη Α. (προσεχώς). *Λεξικό της Διαλέκτου Κυθωνικών, Μοσχονησίων και Ανατολικής Λέσβου*.
- Ralli A. (2000). A feature-based analysis of Greek nominal inflection. *Γλωσσολογία/Glossologia* 11-12: 201-227.
- Ralli A. (2002). The role of morphology in gender determination: evidence from Modern Greek. *Linguistics* 40(3): 519-551.
- Ralli A. (2006). On the Role of Allomorphy in Inflectional Morphology: Evidence from Dialectal Variation. Στο: G. Sica (Επιμ.), *Open Problems in Linguistics and Lexicography*, 123-151. Milano: Polimetrica.
- Ralli, A. (2009). Morphology meets Dialectology: insights from Modern Greek Dialects. *Morphology* 19, 87-105.
- Σακκάρης, Γ. (1940). Περί τῆς διαλέκτου τῶν Κυθωνιέων ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς Λεσβιακὰς. *Μικρασιατικά Χρονικά* 3: 74-141.
- Spencer A. (1999). Gender as an inflectional category. *Essex Research Reports in Linguistics* 25: 35-72.
- Stolz C. (2009). Loan word gender in Maltese, with a special focus on Gender Copy. Στο: B. Comrie, R. Fabri, E. Hume, M. Mifsud, T. Stolz and M. Vanhove (Επιμ.), *Introducing Maltese linguistics. Proceedings of the first international conference on Maltese linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 321-353.

- Thomason S. G. & T. Kaufman (1988). *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Thornton A. (2001). Some Reflections on Gender and Inflectional Class Assignment in Italian. Στο: C. Schaner-Wolles, J. Rennison, and F. Neubarth (Επιμ.), *Naturally! Linguistic Studies in Honour of Wolfgang Ulrich Dressler Presented on the Occasion of his 60th Birthday*. Torino: Rosenberg & Sellier.
- Τοπχαράς Κ. (1998 [1932]). *Η Γραμματική της Ποντιακής/Ι Γραμματικί τι Ρομεικί τι Ποντικί τι Γλωσσας*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Φώστερης Δ. & Ι. Ι. Κεσίσογλου (1960). *Λεξιλόγιο τοῦ Ἀραβανί*. Αθήνα: Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, 98-127.
- Vryonis S. (1971). *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*. Berkeley: University of California Press.
- Χριστοφίδου Α. (2003). Γένος και Κλίση στην Ελληνική (Μια Φυσική Προσέγγιση). Στο: Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Το Γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 100-131.
- Weinreich U. (1968). *Languages in Contact: Findings and Problems*. The Hague: Mouton. [Originally published as Publications of the Linguistic Circle of New York, no.1, 1953.]
- Winford D. (2005). Contact-induced changes: classification and processes. *Diachronica* 22: 373-427.
- Winford D. (2010). Contact and borrowing. Στο: R. Hickey (Επιμ.), *The Handbook of Language Contact*. Malden, MA/Oxford: Wiley-Blackwell, 170-187.
- Wurzel W. (1984). *Flexionsmorphologie und Natürlichkeit*. Berlin: Akademie-Verlang.